

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA

**VALENCE SLOVES POHYBU V DOCHOVANÝCH
RUKOPISECH DALIMILOVY KRONIKY**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Eva Michňová

Specializace v pedagogice: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Martina Spěváčková, Ph.D.

Plzeň, 2022

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 2022

.....

vlastnoruční podpis

Chtěla bych poděkovat své vedoucí bakalářské práce Mgr. Martině Spěváčkové, Ph.D., za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

OBSAH

1. ÚVOD.....	1
2. TEORETICKÁ ČÁST	3
2.1 Valence.....	3
Větné vzorce.....	3
Valence a intence	4
2.2 Slovesa pohybu	5
Sloveso JÍT	6
3. PRAKTICKÁ ČÁST.....	8
3.1 VALENCE SLOVESA JÍTI	8
3.1.1 Jíti + participant cíl (místo).....	8
Participant cíle vyjádřen předložkovou vazbou se substantivem	8
Participant cíle vyjádřen adverbiem	11
3.1.2 Jíti + participant cíl (osoba)	12
Jíti + na (s akuzativem)	12
Jíti + k (s dativem).....	12
Jíti + proti (s dativem).....	13
Jíti + před (s akuzativem).....	14
Jíti + za (s akuzativem).....	14
3.1.3 Jíti + participant cíl (místo) + další (fakultativní) doplnění	15
Fakultativní doplnění způsobu	15
Fakultativní doplnění dráhy	16
Fakultativní doplnění času	17
Fakultativní doplnění doprovodu.....	17
Fakultativní doplnění důvodu	17
3.1.4 Jíti + participant cíl (osoba) + další (fakultativní) doplnění	18
Fakultativní doplnění způsobu	18
Fakultativní doplnění doprovodu.....	19
Fakultativní doplnění důvodu	19
Fakultativní doplnění doprovodu a způsobu (dráhy).....	19
Fakultativní doplnění času	20
Fakultativní doplnění okolnosti.....	20
3.1.5 Jíti + participant cíl (místo) + participant cíl (osoba)	20
Předložkové vazby participantu místa	20

Předložkové vazby participantu osoby.....	21
3.1.6 Jíti + participant účelu	22
Participant účelu vyjádřen předložkovou vazbou se substantivem	22
Participant účelu vyjádřen infinitivem	24
3.1.7 Jíti + participant východiska	24
Předložková vazba z s genitivem.....	25
Předložková vazba ot s genitivem	25
Předložková vazba s s genitivem	26
3.1.8 Jíti + participant dráhy.....	26
3.1.9 Jíti + participant doprovodu	27
3.1.10 Jíti + participant způsobu	27
3.1.11 Jíti – bez participantu	28
3.1.12 Jíti + participant umístění.....	28
3.1.13 Jíti + participant času.....	28
3.2 KONKURENCE SLOVESA JÍTI V JEDNOTLIVÝCH RUKOPISECH	29
3.2.1 Odlišná valence slovesa jíti.....	29
3.2.2 Konkurence slovesa jíti s jinými lexémy pohybu.....	31
Konkurence sloves jíti a jěti.....	31
Sloveso jíti (jěti) v konkurenci s lexémy od něj odvozenými.....	34
Sloveso jíti v konkurenci s dalšími lexémy pohybu	36
3.2.3 Konkurence slovesa jíti a lexémů nevyjadřujících pohyb.....	38
Konkurence sloves jíti a býti.....	38
Konkurence slovesa jíti a jiných sloves nevyjadřujících pohyb	39
4. ZÁVĚR	40
5. RESUMÉ.....	43
6. CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ	44
7. SEZNAM LITERATURY	45

1. ÚVOD

Kronika tak řečeného Dalimila je první česky psanou veršovanou kronikou na našem území. Pochází z počátku čtrnáctého století a již ve čtrnáctém a patnáctém století vzniklo několik opisů této kroniky. Edice Staročeské kroniky tak řečeného Dalimila (Daňhelka, 1988) obsahuje patnáct dochovaných rukopisů a zlomků: Cambridžský rukopis (zn. C), Cerronský rukopis (zn. Cr), Františkánský rukopis (zn. F), Fürstenberský rukopis (Fs), Lobkovický rukopis (L), Pelclův rukopis (P), Vídeňský rukopis (V), Zebererův rukopis (Z), Hanušovy zlomky (H), Hradecké zlomky (Hr), Klementicko-Křižovnické zlomky (K), Mnichovské zlomky (M), Olomoucký zlomek (O), Strahovský fragment (S) a vydání Pavla Ješina z Bezdězí (Jš).

Ve sledovaném textu se zaměřujeme na sloveso jíti a na jeho valenční potenciál ve funkci predikátoru, ale i v jiných funkcích a pozicích. Sledujeme, kolik obligatorních (případně obligatorních i fakultativních) participantů k sobě usouvztažňuje. Zachycujeme a popisujeme jednak sémantické role participantů, jednak formálně syntaktické podoby základových větných struktur (pomocí gramatických větných vzorců). Excerptní metodou jsme získali 195 dokladů tohoto slovesa, které jsme roztřídili dle jeho obligatorních (příp. obligatorních i fakultativních) participantů. Jeho valenci jsme podrobně popsali a doplnili o gramatické větné vzorce. Rovněž jsme se zabývali tím, zda je sloveso ve tvaru určitém či neurčitém, neurčité tvary jsme pojmenovali a určili jejich syntaktickou platnost v daném verši. Zajímalo nás také, zda se valence slovesa jíti v jednotlivých rukopisech Dalimilovy kroniky liší, či nikoliv a zda má odlišná valence tohoto slovesa vliv na (lexikální) význam lexikálních jednotek doložených v dochovaných rukopisech. Sledovali jsme také konkurenci slovesa jíti s jinými lexémy v různých rukopisech. Zajímalo nás, zda konkurující lexém obsahuje, či neobsahuje pohybovou složku významu.

Sloveso jíti je dle údajů v Českém národním korpusu¹ jedním z nejfrekventovanějších sloves pohybu, z toho důvodu jsme se domnívali, že bude užití tohoto slovesa frekventované i v Dalimilově kronice. Dále jsme předpokládali, že v jednotlivých rukopisech budou na stejných místech doloženy, jak odlišné sémantické participanty slovesa jíti, tak různé lexémy obsahující ve svém významu pohybovou složku.

¹ Český národní korpus [online]. Copyright © [cit. 08.06.2022]. Dostupné z: <https://www.korpus.cz/slovo-v-kostce/search/cs/i%C3%ADt?pos=V&lemma=i%C3%ADt>

Materiálovým východiskem našeho zkoumání byla edice Staročeské kroniky tak řečeného Dalimila (Daňhelka, 1988), aplikace Staročeské kroniky tak řečeného Dalimila: Databáze slov a tvarů (Pasáčková, Spěváčková) a Elektronický slovník staré češtiny.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Valence

Valence (neboli valenční potenciál) je schopnost slovesa (příp. i jiného slovního druhu) vázat na sebe určitý počet (nutných) doplňení. Tato doplňení nazýváme participanty (neboli aktanty, argumenty). Participanty dělíme zejména na obligatorní (nutná doplňení) a fakultativní (volná doplňení). (srov. Panevová, Karlík, 2017)

Zcela zásadní je pozice jednotlivých participantů. Ve valenčním potenciálu sloves rozlišujeme pozici levovalenční, která je primárně pozicí gramatického podmětu, a pozice pravovalenční, které jsou zastoupené především objektem (příp. obligatorním příslovečným určením). Z toho vyplývá, že máme valenci z levé strany a z pravé strany od verba finita (určitého slovesného tvaru). (Daneš, 1987, s. 49)

Sloveso v určitém slovesném tvaru (neboli predikátor) tvoří centrum větné struktury. Predikátor je tvořen formou i významem daného slovesa, zatímco predikát vyjadřuje pouze významovou složku slovesa. Predikátory lze dělit dle počtu jejich valence na jednovalenční a dvouvalenční. Existují i predikátory bezvalenční např. predikátor sněžit.

Plný valenční potenciál je realizován u predikátorů aktivních v určitém slovesném tvaru. Ve tvarech pasivních a nominálních může docházet k redukci valenčního potenciálu. Daneš a Hlavsa (1987, s. 48) uvádí jako příklad sloveso *sklízet*. „Rolníci sklízají obilí. Obilí se sklízí (zvrtné pasivum). Je sklízeno (opisné pasivum). Sklizeň (tvar nominální).“ (srov. Daneš, Hlavsa, 1987, s. 47–48)

Větné vzorce

Gramatický větný vzorec nepředstavuje pouze holé predikační syntagma (podmět a přísudek). Součástí gramatického větného vzorce jsou i nutná doplňení daného VF (predikátoru). Povinné pozice (obligatorní) jsou vždy pozicemi základními (konstitutivními). Existují i pozice konstitutivní nepovinné, které nazýváme pozice potencionální. Jejich neobligatornost se ve vzorci znázorňuje závorkami. Pozice fakultativní (nekonstitutivní) nejsou součástí gramatického větného vzorce. Za fakultativní pozice ve vzorci považujeme každou pozici, bez které má věta stále smysl a je gramaticky správná. Naopak obsazení obligatorních pozic je nezbytné, bez obsazení těchto pozic by vznikla gramaticky neúplná věta, např. „*Matka navštívila.*“ a „*Včera jsem potkal.*“ Tyto věty vnímají mluvčí jako neúplné, z toho důvodu nejsou gramaticky správné. Věty mají vzorec $S_{nom} - VF$. Jsou defektní z toho důvodu,

že predikátory *potkat* a *navštívit* vyžadují (díky svému valenčnímu potencionálu) obsazení obligatorní pozice S_{akuz} (předmět ve čtvrtém pádě) (případně ADV/ prep S). Předchozí vzorec $S_{nom} - VF$ je pro tato slovesa neúplný, nicméně pro jiná slovesa může být zcela vyhovující, např. pro sloveso *ztratit se*, *jít*, *odejít*, *nakupovat* apod. (Daneš, 1987, s. 61–62)

Plná valence odpovídá gramatickému větnému vzorci (GVV). Predikátory lze rozdělit do skupin na základě shodného valenčního potenciálu a tento shodný valenční potenciál bude mít platnost GVV. (Daneš, 1987, s. 49)

Větné vzorce rozlišujeme dle jejich jednotlivých složek na gramatické větné vzorce (GVV) a sémantické větné vzorce (SVV). „Sémantický větný vzorec se opírá o centrální postavení slovesa, totiž o to, že slovesný význam (predikát) implikuje jistý počet sémantických pozic spjatých s určitou syntakticko-sémantickou funkcí. Tuto vlastnost predikátu lze nazvat jeho intencí.“ (srov. Daneš, 2017) Existuje i tzv. komplexní větný vzorec (KVV), který zastihuje oba typy (GVV i SVV). Komplexní větný vzorec představuje základovou větnou strukturu. Na základě souboru větných vzorců mluvčí tvoří jedinečné výpovědi. (srov. Daneš, 2017)

Čermák (1985, s. 63) uvádí různá pole větných vzorců, např. pole sloves pohybu, sloves mluvení, manipulování, dávání a brání apod.

Valence a intence

Valence predikátoru představuje rovinu syntaktické formy, zatímco intence predikátoru představuje tzv. prázdná sémantická místa, která jsou s predikátorem úzce spjata a mají syntakticko-sémantickou funkci. Soubor participantů u sloves nazýváme intenční pole (IP). Toto pole může obsahovat jeden či více participantů s různými funkcemi. Existuje i intenční pole nulové, které mají slovesa typu *sněžit*. U intence, jako u valence, rozlišujeme intenci na pravé a levé straně. Mezi role levointenčního participantu řadíme role podmětu, které mohou být různé např. agens, nositel vlastnosti, procesor, iniciátor apod. (Daneš, 1987, s. 50–52)

„Sémantické pozice implikované v intenčním potenciálu (IP) daného predikátu představují participanty v různých sémantických rolích. Např. u slovesa *navštívit* jsou těmito rolemi (1) ten, kdo návštěvu vykonává (agens jakožto participant levointenční), a (2) ten, komu návštěva platí (patiens, participant pravointenční).“ (Daneš, 2017)

Němec (1980, s. 45–46) uvádí, že lexémy stejného syntaktického významu se v konstrukční rovině projevují shodnou valencí. Valenci sémantickou (intenci) vysvětluje na příkladech

lexikálních jednotek *dát a vzít* (dát někomu něco svého, ale vzít někomu něco jeho např. tužku). *Dát své* představuje agenta děje, zatímco *vzít jeho* pacienta děje. Agens i patiens mají v tomto případě společný sémantický rys, a sice rys původního vlastnictví.

2.2 Slovesa pohybu

Skupinu sloves pohybu není jednoduché vymezit. Pohyb souvisí s naším každodenním životem, je spojen s veškerou lidskou činností. Pohyb můžeme chápat také jako změnu. Pohyb jako takový může být různého charakteru např. mechanický pohyb, chemický pohyb, biologický pohyb či abstraktní pohyb. Pohybem může být také vývoj, který je chápán jako postupné změny daného jevu. Z hlediska větných struktur se pohyb týká jak subjektu, tak i objektu. Pohyb může být uskutečňován i v prostoru, za určitého okamžiku, změnou umístění, může také probíhat uvnitř subjektu jako jeho vnitřní proces. (Filipec, Čermák, 1985, s. 155)

Pohybová složka je součástí významu většiny sloves dějových. Příkladem mohou být slovesa *česat a míchat*, která neobsahují dle SSJČ pohybovou složku jako významový distinktivní rys. Zatímco např. u sloves *jít, běžet, plavat* představuje pohyb hlavní významový rys.

Daneš a Hlavsa (1987, s. 88) vymezují predikátory pohybu pomocí jejich intenčního pole. V intenčním poli predikátorů pohybu se vyskytují participanty charakteristické pro pohyb, a to východisko a cíl. Ze sémantického hlediska bude u těchto sloves pohyb vnímán jako dominantní složka významu. Hranice mezi predikátory pohybu a predikátory, které pouze obsahují pohybovou složku, je plynulá.

Pole sloves pohybu dle Čermáka (1985, s. 159) představuje osm dimenzí: prostředí pohybu, subjekt (agens), prostředek, způsob, cíl, směr, čas a předmět (u předmětných sloves). Všechny tyto dimenze se nemusí uplatnit při popisu jakéhokoliv slovesa pohybu, např. ve významu slovesa *jít* jsou zastoupeny pouze tyto sémy: zem, pevný podklad; lidé a živočichové schopní vlastní aktivity; nohy.

Predikátory pohybu můžeme dále rozdělit na děje, které vykonavatel koná sám sebou (*jít, běžet*), a na děje, které se vztahují k více účastníkům, a větší bude rovněž i počet participantů (*nést, vést*). Nás zajímají především slovesa z první skupiny predikátorů, která představují samostatný pohyb levointenčního participantu.

Jednotlivá slovesa pohybu bývají zpravidla polysémní, mají tedy celou řadu významů, často zcela odlišných. Odlišná slovesa pohybu se mohou sobě podobat ve svých syntaktických

vlastnostech, mohou mít shodné sémantické role participantů a také podobný valenční potenciál. Hlavní složkou těchto sloves je složka pohybová, predikátory však obsahují i další složky významu, například rozdíl mezi slovesy běžet a jít představuje rychlost daného pohybu.

Dané predikáty mohou ovlivnit i podobu svých participantů, např. predikáty chůze (jít, chodit) obsahují levovalenční participant se sémantickým rysem živé osoby [+anim], která má nohy. Naopak druh pohybu u predikátorů může či nemusí být vyjádřen. Příklad vyjádření druhu pohybu můžeme vidět u sloves *přijít a připlazit se*. Ve větě „Člověk přišel.“ a „Člověk se připlazil.“ vnímáme rozdílnost druhu pohybu, zatímco ve větě „Člověk se přiblížil.“ nám dané sloveso druh pohybu nevyjadřuje. (Daneš, Hlavsa, 1987, s. 88–89)

Predikáty pohybu dělíme na procesuální a událostní. Nás zajímají především predikáty procesuální, mezi které řadíme: jít, běžet, hnát se, jet, letět apod. Levointenční participant u sloves jít, běžet a jet má sémantickou roli s rysem životnosti [+anim]. Do IP řadíme další participanty pravointenční (východisko, cíl, dráha, ...), minimálně jeden z nich musí být uplatněn. Nejčastějším realizovaným participantem bývá cíl pohybu, který zpravidla nese největší význam. Bez pravé intence se může objevit predikát jít, a to při zdůraznění subjektu (Jan jde!) nebo ve významu přicházet (Jan už jde. = Přichází.), podobně u slovesa jet (Autobus jede. = Přijíždí.). Bez pravé intence se vyskytuje také imperativ (Pojď!). Problematické bývají jednotlivé významy daných sloves, například u slovesa jet¹ (Jana jede autem do Prahy.) a u jet² (Jana jede na koni.) Čeština zde nerozlišuje, jestli daná osoba řídí či jestli se pouze nechává vézt. (Daneš, Hlavsa, 1987, s. 93-94)

Sloveso JÍT

Sloveso jít představuje jedno z nejfrekventovanějších sloves, které je rovněž významově velmi bohaté. Svozilová (1997, s. 84–86) vyděluje 16 významů slovesa jít, Římalová (2010, s. 73) uvádí dle SSČ také 16 významů. Více významů mají odvozeniny slovesa jít: přijít (19 významů) a vyjít (18 významů). Elektronický slovník staré češtiny uvádí až 42 významů slovesa jíti.

Slovníky i jiné práce zabývající se významy slovesa jít většinou uvádějí výčet jeho významů. Tento výčet se zaměřuje především na největší rozdíly mezi jednotlivými významy a sloveso je zde bráno jako plnovýznamové, nebere se ohled na jeho možnou gramatikalizaci. (Římalová, 2010, s. 74–75)

Výčet valencí slovesa jít najdeme ve valenčním slovníku českých sloves (VALLEX, 2016, s. 147)

3. PRAKTICKÁ ČÁST

Jazykový materiál byl čerpán z edice Staročeské kroniky tak řečeného Dalimila². V analýze jsme se zaměřili na sloveso jíti. Zajímalo nás, jak jsou doložené tvary tohoto slovesa blíže specifikovány svými valenčními participanty. Nezohlednili jsme doklady v přídavcích a doplňcích kroniky. Excerpční metodou jsme získali celkem sto devadesát pět dokladů³.

Doklady jsme popsali na základě jejich valenčních participantů. Sledovali jsme počet participantů, jejich sémantickou roli a formu vyjádření, u předložkových vazeb jsme určili pád, s nímž se užitá předložka pojí. Dále jsme rozlišili tvary určité a tvary neurčité slovesa jíti. U tvarů neurčitých jsme se zabývali také jejich syntaktickou platností.

Dále jsme sledovali konkurenci lexémů v jednotlivých rukopisech. Konkurenci lexémů jsme popsali a utřídili dle toho, zda si na témže místě v různých rukopisech konkurují slova příbuzná nebo jestli konkurující lexém obsahuje či neobsahuje pohybovou složku významu.

Dalším kritériem byla konkurence jednotlivých participantů u slovesa jíti (jěti) a jejich odlišná forma vyjádření. Sledovali jsme, jaký vliv má odlišná forma vyjádření daného participantu na význam slovesa, jestli mění jeho význam či nikoliv.

3.1 VALENCE SLOVESA JÍTI

3.1.1 Jíti + participant cíl (místo)

Sloveso jíti ve spojení s cílem, který označuje místo, je doloženo na 37 místech Dalimilovy kroniky. Participant cíle zde představuje odpověď na otázku kam.

Participant cíle vyjádřen předložkovou vazbou se substantivem

Cíl je vyjádřen předložkovou vazbou se substantivem celkem na 33 místech.

Jíti + do (s genitivem)

Vyskytuje se celkem na 18 místech, z toho na 12 místech je vyjádřeno slovesným tvarem určitým a na 6 místech slovesným tvarem neurčitým.

² DAÑHELKA, J.; HÁDEK, K.; KVÍTKOVÁ, N. *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila. 1 a 2, Vydání textu a veškerého textového materiálu*. Praha: Academia, 1988.

³ Při větším počtu dokladů uvádíme pouze pět příkladů u tvarů určitých i u tvarů neurčitých.

Společný větný vzorec pro tvary určité je (S_{nom}) – VF – do S / cíl.

06/24 *i jide do L'ubušina dvoru V, S, L, Cr*

52/15 *Královič Břěčislav do Polan jide V*

73/09 *Tak kněz Bedřich do Moravy jide V, C, F, L*

75/13 *Biskup, zaklev zem' u, do Říma jide V, C, F, L, P, Cr, Z, Jš*

83/23 *do své hospody jide V, C, F, L, P, Cr, Fs, Z, Jš*

Dále je sloveso jíti vyjádřeno tvarem neurčitým.

61/01 *Ciesář nový do Říma chtieše jíti V* (Jíti ve tvaru infinitivu je součástí slovesného složeného predikátu s modálním slovesem.)

63/55 *I káza jmu do Němec jíti V, C, F, L, P, Cr, Z, Jš* (Zde je infinitiv slovesa jíti v syntaktické funkci předmětu.)

100/34 *a, do Mýta jdúce, mnoho vsi vzebrachu V, L, Cr, pod. F, P, Fs* (Jíti je ve tvaru přechodníku přítomného, plní tedy syntaktickou funkci doplňku.)

101/01 *Na léto Albrecht, vrah český, počě do Čech jíti V, F, L, Cr, Z* (Jíti je součástí slovesného složeného predikátu s fázovým slovesem.)

101/13 *Jda do Čech, když sě přes Rýn poveze V, F, P, Jš* (Sloveso jíti je ve tvaru přechodníku přítomného. Plní syntaktickou funkci doplňku.)

Jíti + k (s dativem)

Jíti s předložkou *k* (s dativem) je doloženo čtyřikrát.

Společný větný vzorec je (S_{nom}) – VF – k S / cíl.

Jedná se o tyto doklady:

29/02 *kněz Václav jide k tomu sboru V, C, Cr, Jš*

30/27 *Vstav na modlitvu, k cěrekvi jdieše V, H, L, P, Z, Jš*

58/09 *ku Pražě jdieše V*

83/03 *k dvoru jide V*

Jíti + na (s akuzativem)

Jíti s předložkovou vazbou *na* je doloženo na čtyřech místech. Ve dvou případech je sloveso jíti vyjádřeno tvarem určitým, dvakrát tvarem neurčitým.

Verbu finitu odpovídá následující větný vzorec: $S_{nom} - VF - na S / \text{cíl}$.

24/12 *A kral na púšť jide P*

103/33 *Viděch, když na hrad jdiechu F, Cr*

21/62 *a již vizi že mi jest na šibenici jíti Fs* (Jíti je zde ve tvaru infinitivu. Syntaktická platnost infinitivu jíti odpovídá podmětu v případě, že je zde uplatněna elipsa modálního predikativa, např. *že mi jest nutno/třeba/dáno na šibenici jíti*.)

56/01 *Ciesar na Uhry kněz'u s sobú káza jíti V, C, F, L, Z* (Jíti ve tvaru infinitivu je zde v syntaktické funkci předmětu.)

Jíti + před (s akuzativem)

Dvě místa dokládají tuto předložkovou vazbu se substantivem.

Sloveso jíti je ve tvaru verba finita, společným větným vzorcem je $(S_{nom}) - VF - \text{před S} / \text{cíl}$.

24/18 *jide před ciesařovu radu V, L, P, Cr, Z*

98/12 *Když všickni vyndú, Durynk před komoru jide V, Cr, Z*

Jíti + nad (s akuzativem)

Jíti s předložkovou vazbou *nad* je doloženo na jednom místě.

Větný vzorec je $S_{nom} - VF - nad S / \text{cíl}$.

19/07 *Náhle jděť nad onu studnicu V, P*

Jíti + pod (s akuzativem)

Jíti s předložkovou vazbou *pod* je doloženo dvakrát.

Větný vzorec je $S_{nom} - VF - pod S / \text{cíl}$.

36/40 *vzem oščeřp, pod chyřku jide C, F, P, Z, Jř*

02/22 *Pójdem pod tuto hóru F, S, L, pod. Cr, Z*

Jíti + v (s akuzativem)

Jíti s předložkovou vazbou *v* je dolořeno na jednom místě.

Větný vzorec je $S_{nom} - VF - v S / \text{cíl}$.

42/16 *A kdyř Čechy v klášter jidechu V, C, Jř*

Jíti + proti (s dativem)

Jíti s předložkovou vazbou *proti* je dolořeno na jednom místě.

49/27 *Král uzřev, ře jest úsilno proti obci jíti L, P, Cr* (Sloveso jíti ve tvaru infinitivu je zde v syntaktické funkci podmětu.)

Participant cíle vyjádřen adverbium

Adverbium v pozici cíle je zastoupeno celkem na čtyřech místech. Sloveso jíti je vyjádřeno neurčitými tvary.

02/28 *A dále jim jíti neda V, C, F, S, L, P, Fs, Jř* (Jíti ve tvaru infinitivu je součástí slovesného složeného predikátu s modálním slovesem.)

11/22 *A kdyř mužie kam jíti chtiechu V* (Jíti ve tvaru infinitivu je součástí slovesného složeného predikátu s modálním slovesem.)

34/40 *ani viemy, kamo jíti V, C, L, Jř* (Jíti je součástí slovesného složeného predikátu, je zde elipsa modálního slovesa *jmieti*.)

44/55 *Vězte ač kto bude chtě dřeve mne pryč jíti*

kázal sem jej chodóm zabiti Cr (Sloveso jíti je zde součástí slovesného složeného predikátu s modálním slovesem.)

Sloveso jíti s participantem cíle (místa) je dolořeno ve tvarech určitých i neurčitých. Tvary určité převařují. Neurčitý tvar slovesa jíti je nejčastěji dolořen jako součást slovesného složeného predikátu s modálním i fázovým slovesem. Neurčité tvary dále plní různé syntaktické funkce, např. tvar infinitivní ve funkci předmětu i podmětu, tvar přechodníku ve funkci

doplňku. Vyjádření participantu cíle (místa) je realizováno především předložkovou vazbou, nejčastěji se vyskytuje předložková vazba *do s genitivem*, *na s akuzativem* a *k s dativem*, naopak nejméně zastoupeny jsou vazby: *pod s akuzativem*, *nad s akuzativem*, *v s akuzativem*, *za s akuzativem* a *proti s dativem*. Participant cíle (místa) je vyjádřen také adverbiem.

3.1.2 Jíti + participant cíl (osoba)

Sloveso jíti ve spojení s cílem, který je vyjádřen osobou, je doloženo celkem na 34 místech.

Jíti + na (s akuzativem)

Sloveso jíti s předložkovou vazbou *na* se vyskytuje na 13 místech, z toho na jedenácti místech je jíti doloženo ve tvaru určitém a dvě místa dokládají tvar neurčitý.

Společný větný vzorec pro tvary určité je (S_{nom}) – VF – na S / P / cíl.

31/04 jide na kněze Boleslava H, C, F, Cr

43/02 jide na Mezku, kněze polského V, F

52/03 I jide na Kunráta, bratra svého V, C, F, P

78/01 Ciesář Otta na Sasy jide V, C, F, L, P

39/46 a děšč studený naň jide V, F, L, P, Cr, Fs, Z, Jš (Zde je vyjádřen cíl (osoba) spojením předložky *na* a zájmena *on* (něj). Levovalenční participant má rys -anim.)

Dva doklady slovesa jíti v infinitivním tvaru jsou součástí slovesného složeného predikátu s modálním slovesem. Participant cíle (osoby) je vyjádřen u obou následujících dokladů spojením předložky *na* a osobního zájmena *on*.

77/04 Kněz Přemysl musí naň jíti V, C, F, L, P

94/22 Kněz český musí naň jíti V, L

Jíti + k (s dativem)

Jíti s předložkovou vazbou *k* je doloženo na sedmi místech, z toho pětkrát je sloveso jíti užito ve tvaru určitém a dvakrát je doložen tvar neurčitý.

Společný větný vzorec pro tvary určité je $S_{\text{nom}} - \text{VF} - \text{k S} / \text{P} / \text{cíl}$.

11/25 a takéž k ženám jdieše Vlastin list V, F, S, L, P, Cr, Fs, Z, Jš (Levovalenční participant má rys -anim.)

47/08 Jeho ciesařová k němu jdieše V (Participant cíle je vyjádřen osobním zájmenem.)

53/10 Kněz Břečislav k ciesařu jide V

58/01 Vladislav k ciesařovi jide V, P, Z

83/41 Když král k ciesařovi jdieše V, C, F, L, Z, Jš

Neurčité tvary slovesa jíti jsou užity ve tvaru přechodníku minulého a ve tvaru infinitivním, tvar přechodníku je v syntaktické funkci doplňku a tvar infinitivní je v syntaktické funkci předmětu.

87/09 Sta sě, Všeslav šed k židóm, ... C

98/20 Aby k němu ráčil jíti Cr

Jíti + proti (s dativem)

Sloveso jíti s předložkovou vazbou *proti* je doloženo šestkrát, z toho pět míst dokládá slovesný tvar určitý a jedno místo tvar neurčitý.

Společný větný vzorec pro tvary určité je $S_{\text{nom}} - \text{VF} - \text{proti P} / \text{S} / \text{cíl}$.

31/05 Boleslav proti němu jide P

60/13 Vladislav proti jemu jide V, F, L

77/05 Děpolt proti němu jide F, P, Cr

91/07 Pak Čechy a Uhři proti sobě jidu C, F

100/41 Nebo málo Čechów proti mnohu Švábóm jdieše V, L, Cr

Následující infinitivní tvar slovesa jíti je v syntaktické funkci předmětu.

52/20 Král nebyl dospěl proti jemu jíti F

Jíti + před (s akuzativem)

Jíti s předložkovou vazbou *před* je doloženo na šesti místech, z toho dvě místa dokládají tvar určitý a čtyři místa tvar neurčitý.

Společný větný vzorec pro tvary určité je (S_{nom}) – VF – před P / S / cíl.

57/24 *A když před císaře jide Z*

92/41 *Těch hlas právě před böh jdieše V, C, F, L, Z, Jš* (Levovalenční participant má rys -anim.)

Infinitní tvary slovesa jíti plní syntaktickou funkci předmětu, v jednom případě (32/26) je doloženo užití slovesa jíti jako součást slovesného složeného predikátu s modálním slovesem.

26/18 *káza jima před se jíti V, C, F, L, P, Cr, Fs, Z, Jš* (Pravovalenční participant je vyjádřen osobním zájmenem.)

32/25 *Strachvasu káza před se jíti*

Chtě jemu biskupstva postúpiti Z

32/26 *Strachvas nechtieše předeň jíti*

ani biskupstva přijieti Z (Pravovalenční participant je vyjádřen spojením předložkové vazby před a zájmena on.)

70/39 *I káza před se zemanóm jíti V, C, F, L, P, Cr, Fs, Z, Jš*

Jíti + za (s akuzativem)

Jíti s předložkovou vazbou *za* je doloženo na dvou místech. Sloveso jíti je zde vyjádřeno tvarem neurčitým.

50/52 *V naději káza vojsku za se jíti Cr* (Jíti ve tvaru infinitivu má syntaktickou platnost předmětu.)

93/04 *Vzvěděv to Rudolt, počě za se jíti L, CR* (Jíti ve tvaru infinitivu je součástí slovesného složeného predikátu s fázovým slovesem.)

Sloveso jíti s participantem cíle (osoby) nacházíme především ve tvaru určitém. Slovesný tvar neurčitý je nejčastěji součástí slovesného složeného predikátu nebo v syntaktické funkci

předmětu. Vyjádření participantu je realizováno pouze předložkovou vazbou se substantivem nebo pronominem. Nejčetnější předložková vazba je *na s akuzativem, k s dativem a proti s dativem*, naopak nejméně četná je předložková vazba *za s akuzativem*.

3.1.3 Jíti + participant cíl (místo) + další (fakultativní) doplnění

Sloveso jíti s participantem cíle (místa) a dalším fakultativním doplněním je doloženo celkem na 25 místech. Fakultativní doplnění jsou rozdělena dle četnosti výskytu.

Společný větný vzorec pro tvary určité je (S_{nom}) – VF – prep S / cíl.

Fakultativní doplnění způsobu

Jíti ve spojení s fakultativním doplněním způsobu představuje odpověď na otázku *jak / jakým způsobem*. Toto spojení je zastoupeno celkem na 14 místech.

Fakultativní doplnění způsobu vyjádřeno adverbem

Fakultativní doplnění způsobu u slovesa jíti je vyjádřeno adverbem celkem na sedmi místech. Pět míst dokládá slovesný tvar určitý a dvě místa tvar neurčitý.

24/46 *a král vojensky na Uhry jide* V, C, F, L, P, Z (Na stejném místě v rukopise Cr a Fs „*Král před císaře jide*.“ se fakultativní doplnění nevyskytuje.)

24/55 *I jide tajně na púšču* V, F, P, Cr, Fs, Z

33/16 *a Mezka silně do Čech jide* Z

89/51 *Vypraviv l'udi, kněz silně do Bavor jide* V, C, P

103/24 *a Mišněné volně v městě jdiechu* Cr, pod. P

24/01 *Tuto chci do moravské kroniky málo jíti* L (Jíti ve tvaru infinitivu je součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

64/16 *počě do Čech mocně jíti* V, C, F, L, P, Cr, Z (Jíti je součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

Fakultativní doplnění způsobu vyjádřeno substantivem s předložkovou vazbou

Fakultativní doplnění způsobu u slovesa jíti je vyjádřeno substantivem na šesti místech. Čtyři místa dokládají slovesný tvar určitý a dvě místa tvar neurčitý.

08/22 *Na šest set jich biechu*

*jenž z **hlukem** na Děvín jdiechu Z*

32/11 *Ta jide do Říma v **kniežeciej drážě** C, F, Z, Jš*

66/17 *Král Vladislav jide **pod korunú** u Prahu Jš*

103/09 *Před Hory **bez strachu** jide F*

68/02 *počě s **velikú silú** do Čech jíti V, C, P, F, Cr, Z* (Jíti ve tvaru infinitivu je součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

83/54 *a **po vůli** do mé země jíti V, C, Cr* (Jíti je zde součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem. Došlo k elipse modálního slovesa, které je uvedeno na místě 83/53.)

Fakultativní doplnění způsobu vyjádřeno jmenným adjektivem

Fakultativní doplnění způsobu u slovesa jíti je vyjádřeno jmenným tvarem adjektiva na jednom místě. Sloveso jíti je zde doloženo tvarem neurčitým.

56/22 *řka: Proč jsi směl **živ** u mój dvór jíti, V, L, Cr* (Jíti ve tvaru infinitivu je součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

Fakultativní doplnění dráhy

Fakultativní doplnění dráhy u slovesa jíti je doloženo celkem pětkrát. Fakultativní doplnění dráhy odpovídá na otázku kudy.

Fakultativní doplnění dráhy vyjádřeno substantivem s předložkovou vazbou

Fakultativní doplnění dráhy je vyjádřeno substantivem s předložkovou vazbou na třech místech.

47/41 *Neb když Čechové **po řebří** na zeď jdiechu V, L*

82/49 *Do Čech mnoho lidi **mimo Žitavu** jidechu L*

94/27 *Tehdy pan Jan z Michalovic, **kóle po Rýnu**, až do Paříže jide V*

Fakultativní doplnění dráhy vyjádřeno adverbem

Fakultativní doplnění dráhy je vyjádřeno adverbem na dvou místech.

68/15 *Uzřev Čechy, ciesař ku Pražě **bliz** horú jdieše V, F, L, Jš*

68/19 *Pak jedni v týl, druzí **údolem** u bok Němcóm jidechu V, Z*

Fakultativní doplnění času

Fakultativní doplnění času u slovesa jíti dokládají tři místa. Fakultativní doplnění času odpovídá na otázku kdy / odkdy.

31/06 *A však pro jeho hříchy zle mu projide*

*že jemu dolóv **vždyckny** jide Fs*

74/49 ***Od toho boje** ostrovu vzhóru jide Fs*

93/01 *Rudolt **po boji** do Čech jide L, P*

Fakultativní doplnění doprovodu

Fakultativní doplnění doprovodu u slovesa jíti dokládají dvě místa. Fakultativní doplnění doprovodu odpovídá na otázku s kým / čím.

57/13 *Neb ciesař s **svými** k hradóm nejdieše V, F, L, P, Jš*

92/57 *Záviš s **svú bratřú s Rudoltem** tu jdieše F, P, V, C, L, Jš*

Fakultativní doplnění důvodu

Fakultativní doplnění důvodu u slovesa jíti dokládá jedno místo. Jíti je zde doloženo v infinitivním tvaru. Fakultativní doplnění důvodu odpovídá na otázku proč.

52/22 *Řkúc: není dobro včiniti*

prsta mezi dveře a podvoj.

***Pro to nechcem jíti v ten boj** Z (Jíti je součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)*

Způsob pohybu představuje nejčastější fakultativní doplnění, které je vyjádřeno adverbium. Způsob pohybu je vyjadřován také substantivem s předložkovou vazbou nebo jmenným tvarem adjektiva. Doložena jsou ale také fakultativní doplnění dráhy, času, doprovodu a důvodu. Nejméně čtenými fakultativními doplněními jsou čas a důvod. Opět jsou zastoupeny slovesné tvary určité slovesa jíti, které převládají, a také tvary neurčité.

3.1.4 Jíti + participant cíl (osoba) + další (fakultativní) doplnění

Sloveso jíti s participantem cíle (osoby) a dalším fakultativním doplněním se vyskytuje celkem na 21 místech. Fakultativní doplnění jsou rozdělena dle četnosti výskytu.

Společný větný vzorec pro tvary určité je (S_{nom}) – VF – prep S / cíl.

Fakultativní doplnění způsobu

Fakultativní doplnění způsobu u slovesa jíti je vyjádřeno na sedmi místech. Toto doplnění odpovídá na otázku jak / jakým způsobem.

Fakultativní doplnění způsobu vyjádřeno adverbium

Fakultativní doplnění způsobu je vyjádřeno příslovcem na třech místech, z toho jedno místo dokládá slovesný tvar určitý a dvě místa tvar neurčitý.

62/12 a Uhři za nimi **sílně** jdiechu V, F, L, Cr, Z

38/06 Kněz *chtiěše k němu jíti* **rád** C, F, Z (Jíti ve tvaru infinitivu je součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

45/34 *móžeš* **bezpeč** na Šváby jíti V, L, P, Cr, Z (Jíti je součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

Fakultativní doplnění způsobu vyjádřeno substantivem s předložkovou vazbou

Fakultativní doplnění způsobu je vyjádřeno substantivem předložkovou vazbou celkem na třech místech.

32/48 a odtud s **korúnú** mučedníkovu k bohu jide L, Z

64/21 Čechy za knězem **jako lvové** jdiechu V, F, L, P, Z, Jš

83/38 král předeň jide **u mále** C, F, L, P, Cr, Fs, Z, Jš

Fakultativní doplnění způsobu vyjádřeno pronominem

Fakultativní doplnění způsobu je vyjádřeno zájmenem na jednom místě.

81/09 *pak na vévodu sami nesměli jíti* V, C, F, L, P, Cr (Jíti ve tvaru infinitivu je součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

Fakultativní doplnění doprovodu

Fakultativní doplnění doprovodu u slovesa jíti je vyjádřeno na čtyřech místech. Je vyjádřeno substantivem nebo pronominem s předložkovou vazbou *s*. Toto doplnění odpovídá na otázku s kým / čím.

39/87 *Hrabie s ciesařovnú před ciesař jide* V, H, C, F, L, Cr, Fs, Z, Jš

49/02 *Jaromír s zemany před bratra jide* V, C, F, L, P, Cr, Fs, Z, Jš

63/30 *Kněz Vladislav s zemany předeň jide* V, F, L, Cr, Jš

81/06 *s ním a s Čechy jide na Rakúského* V, C, F, L

Fakultativní doplnění důvodu

Fakultativní doplnění důvodu u slovesa jíti je doloženo na čtyřech místech. Je vyjadřováno pronominem nebo substantivem s předložkovou vazbou. Dvě místa dokládají slovesný tvar určitý a dvě místa tvar neurčitý.

24/07 *Pro to ciesař naň jide* V, C, F, P

36/18 *málo jich bieše, pro to za Polany nejdiechu* C, F, L

24/54 A *hanbú k svým nesmě jíti* P, Cr, Fs (Jíti ve tvaru infinitivu je součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

73/02 *pro to kněz Bedřich musí naň jíti* V, C, F, P (Jíti je součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

Fakultativní doplnění doprovodu a způsobu (dráhy)

Dvojí fakultativní doplnění slovesa jíti je doloženo na třech místech.

71/15 *Čechy na ně s svým kněžem mile jidu* C

71/16 a s **ním mile** na Polany jdú P, Cr

82/50 král s **nimi mimo Žitavu** na Tatery jide V, C, F

Fakultativní doplnění času

Fakultativní doplnění času u slovesa jíti je vyjádřeno na dvou místech, jedno místo dokládá slovesný tvar určitý a jedno tvar neurčitý. Toto doplnění odpovídá na otázku kdy.

91/01 **Po tom** kněz jide na Bělu, krále uherského V, C, F, P, Cr

48/17 **Tehdy** jemu káza mezi volenníky jíti V, Cr (Sloveso jíti ve tvaru infinitivu je zde v syntaktické funkci předmětu.)

Fakultativní doplnění okolnosti

Fakultativní doplnění okolnosti u slovesa jíti je vyjádřeno na jednom místě. Jíti je doloženo tvarem neurčitým.

50/09 **Za věrú** káza Benedě před se jíti Z (Sloveso jíti ve tvaru infinitivu je v syntaktické funkci předmětu.)

Nejčastější fakultativní doplnění slovesa jíti představuje způsob pohybu vyjádřený adverbium. Způsob pohybu je vyjadřován i substantivem s předložkovou vazbou a pronominem. Doložena jsou také fakultativní doplnění doprovodu, důvodu, doprovodu a způsobu (dráhy) současně, času a okolnosti. Naopak nejméně je doloženo fakultativní doplnění času a okolnosti. Sloveso jíti je užito opět ve tvarech určitých, které převládají, i ve tvarech neurčitých.

3.1.5 Jíti + participant cíl (místo) + participant cíl (osoba)

Sloveso jíti s dvojitým participantem cíle (místa i osoby) je doloženo celkem osmkrát. Oba participanty jsou vyjádřeny předložkovými vazbami.

Společný větný vzorec pro tvary určité je (S_{nom}) – VF – prep S / cíl – prep S / cíl.

Předložkové vazby participantu místa

Předložková vazba do s genitivem

Předložková vazba *do s genitivem* se vyskytuje na pěti místech, z toho čtyři místa dokládají slovesný tvar určitý a jedno místo tvar neurčitý.

24/11 *Césař za ním do země jide Z*

53/23 *Břečislav na bratřú do Moravy jide V*

58/17 *že před Srby do Prahy jide C*

80/04 *A k svatému Klimentu do Pořiečie jdú Z*

97/04 *umysli dřéve k synu do Uher jíti V, C, F, L, CR* (Sloveso jíti ve tvaru infinitivu je zde v syntaktické funkci předmětu.)

Předložková vazba na s akuzativem

Předložková vazba *na s akuzativem* je doložena jednou.

22/20 *před Pražany na hrad jdiechu V, P, Cr, Fs*

Předložková vazba v s akuzativem

Předložková vazba *v s akuzativem* je doložena na jednom místě.

83/43 *Král před ciesaře v komňatu jide V, C*

Předložková vazba k s dativem

Předložková vazba *k s dativem* je doložena na jednom místě.

80/10 *a k svatému Klimentu k mostu jidechu V*

Předložkové vazby participantu osoby

Předložková vazba před s akuzativem

Předložková vazba *před s akuzativem* je doložena na třech místech.

22/20 *před Pražany na hrad jdiechu V, P, Cr, Fs*

58/17 *že před Srby do Prahy jide C*

83/43 *Král před ciesaře v komňatu jide V, C*

Předložková vazba k s dativem

Předložková vazba *k s dativem* je doložena třikrát.

80/04 A **k svatému Klimentu do Poříčie jdú** Z

80/10 a **k svatému Klimentu k mostu jidechu** V

97/04 *umysli dřeve k synu do Uher jíti* V, C, F, L, Cr (Sloveso jíti v infinitivním tvaru je zde v syntaktické funkci předmětu.)

Předložková vazba na s akuzativem

Předložková vazba *na s akuzativem* je doložena dvakrát.

53/23 Břečislav **na bratřú** do Moravy jide V

82/50 *král s nimi mimo Žitavu* **na Tatery jide** V, C, F (Zde je vyjádřeno fakultativní doplnění doprovodu.)

Předložková vazba za s instrumentálem

Předložková vazba *za s instrumentálem* je doložena na jednom místě.

24/11 *Césař* **za ním** do země jide Z (Participant osoby je zde vyjádřen osobním zájmenem.)

Ve valenčních vzorcích s dvojitým participantem cíle je sémantický participant cíle (místa) vyjadřován primárně předložkovou vazbou se substantivem, zatímco sémantický participant cíle (osoby) je vyjadřován jak předložkovou vazbou se substantivem, tak předložkovou vazbou s osobním zájmenem. U sémantického participantu cíle (místa) převládají předložkové vazby *do s genitivem* a *na s akuzativem*, u sémantického participantu cíle (osoby) převládají předložkové vazby *před s akuzativem* a *k s dativem*.

3.1.6 Jíti + participant účelu

Sloveso jíti s participantem účelu je doloženo celkem na 20 místech.

Společný větný vzorec pro tvary určité je (S_{nom}) – VF – prep S / INF / účel.

Participant účelu vyjádřen předložkovou vazbou se substantivem

Participant účelu slovesa jíti je vyjádřen substantivem s předložkovou vazbou na 15 místech.

Předložková vazba na s akuzativem

Předložková vazba *na s akuzativem* je doložena osmkrát. Tři místa dokládají slovesný tvar určitý a pět míst tvar neurčitý.

28/40 *i jide **na milost** jeho V, C, F, L, P, Cr, Fs, Z, Jš*

85/35 *Kněz s svými pomocníky otcu **na milost** jide V, C, L, P, Cr, Jš*

85/55 *Když Čstibor **na popravu** jdieše V, C, L, Fs, Jš*

10/68 *než těmto chlapóm bradatým **na milost** jíti V, C, F, O, S, L, P, Cr, Z, Jš* (Jíti navazuje na předchozí verš, ze kterého vyplývá, že zde jíti ve tvaru infinitivu plní syntaktickou funkci podmětu.)

28/16 *Kakož bieše tích, všem **na vojnu** jíti káza V* (Jíti ve tvaru infinitivu je zde v syntaktické funkci předmětu.)

79/25 *Dřeve, **na vojnu** jdúce, své země nehubiechu F, L, C* (Jíti je zde doloženo ve tvaru přechodníku přítomného.)

84/11 *A když budieše **na užitečnú vojnu** jíti L* (Budieše jíti je složený tvar pro budoucí čas od slovesa jíti.)

98/09 *Král Vaněk, jda **na vojnu** do Krakova, do Olomúce přijide F, L* (Jíti je zde doloženo tvarem přechodníku přítomného.)

Předložková vazba u s akuzativem

Předložková vazba *u s akuzativem* je doložena na pěti místech. Tři místa dokládají slovesný tvar určitý a dvě tvar neurčitý.

15/29 *Plačúc spieše **u boj** jdiechu V, P, C, F, L, Jš, Cr*

24/38 *jide jemu **u pokoru** V, C, F, L, P, Z, Jš*

52/27 *Pro to syn otcu **u pokoru** jide V, C, F, L, P, Cr, Fs, Z*

18/36 *Styr za kněze slúbi **u boj** jíti V, F, L, P, Cr, Fs, Z, Jš* (Jíti ve tvaru infinitivu je zde v syntaktické funkci předmětu.)

28/24 a nedajvě l'udu **u boj jíti** V, P, Z, Jš (Jíti ve tvaru infinitivu je zde v syntaktické funkci předmětu.)

Předložková vazba v s akuzativem

Předložková vazba *v s akuzativem* je doložena jednou.

57/23 *Ten tajně v české vojsko jide* P

Předložková vazba po s lokálem

Předložková vazba *po s lokálem* je doložena na jednom místě.

104/25 *Tu pan Jan z Stráže udatně po nepřítelých jdieše* V, F, L, P

Předložková vazba po (pro) s akuzativem

Předložková vazba *po (pro) s akuzativem* je doložena třikrát.

05/01 *Páni po koně pójdú* S

04/36 *Jdětež čstnějši po mého koně vodu* C, F, Jš

10/23 **Pro to** s vámi nechcu jíti V, Z, S, P, Fs

Participant účelu vyjádřen infinitivem

Participant účelu je vyjádřen infinitivem (supinem) na dvou místech.

11/10 *jidu bránit svého dvoru* V, O, Z

98/11 *U vigiljí svatého Dominika král o poledni spat jide* V, C, F, L, P, Cr, Fs, Z, Jš

Participant účelu je vyjadřován především předložkovou vazbou s podstatným jménem. Nejčastěji se jedná o předložkové vazby *na* a *u*. Spojení předložkové vazby s konkrétním podstatným jménem se často opakuje, viz *na vojnu, u pokoru, u boj, na milost* apod. Naopak nejméně je participant účelu vyjadřován infinitivním tvarem slovesa.

3.1.7 Jíti + participant východiska

Sloveso *jíti* s participantem východiska je doloženo celkem na 20 místech. Participant východiska je vyjádřen předložkovou vazbou s podstatným jménem nebo zájmenem. Východisko představuje odpověď na otázku odkud.

Společný větný vzorec pro tvary určité je (S_{nom}) – VF – prep S / P / východisko.

Předložková vazba z s genitivem

Předložková vazba *z s genitivem* je doložena celkem dvanáctkrát. Pět míst dokládá slovesný tvar určitý a sedm míst tvar neurčitý.

44/19 **Z ciesaře mléko za krev nepójde** C (Levovalenční participant má rys -anim.)

63/29 Řěk to, z **komňety** s hněvem jide Z

66/08 Když jej Prokop vláčiše

za vrch kyjem jej tepieše

aby z **kláštera** šel jemu veléše Jš

77/19 Naliť z **Řezna** meštěnin jdieše F (pod. Cr)

80/09 Pro to z **Pořiečie** jdú P, Cr

63/08 že Němcóm jíti z **dvoru** nekážeš? V, F, Jš (Jíti ve tvaru infinitivu je zde v syntaktické funkci předmětu.)

66/42 ukryv sě král, musí z **země** jíti V, C, F, L, R, Cr, Z (Jíti ve tvaru infinitivu je zde součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

87/14 musichu všickni z **země** jíti V, C, F, L, Cr, Jš (Jíti je zde součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

100/22 až juž z **země** jíti chtieše V, F, L, Cr, Z, Jš (Jíti je zde součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

106/14 nebo se čstú z **země** jíti V, F, L, P (Jíti je zde ve tvaru infinitivním. Kvůli elipse slovesa ve finitním tvaru nelze jednoznačně určit syntaktickou platnost infinitivu. Lze uvažovat o podmětu – jest jemu jíti, nebo o příslovečném určení – jest jemu, aby šel. Vazba dativu s infinitivem je dána předchozím veršem.)

Předložková vazba ot s genitivem

Předložková vazba *ot s genitivem* je doložena na pěti místech. Tři místa dokládají slovesný tvar určitý a dvě místa tvar neurčitý.

08/24 *takež dievky jdiechu ot otcón P (pod. Fs)*

55/71 *Jděte ote mne přeč, vily, P, Fs, V, L, Jš*

64/23 *Ot kněžích ran také jiskry jdiechu V, L, P, Fs, Z, C, F, Cr* (Levovalenční participant má rys -anim.)

13/06 *Zvědévše, že má jíti přeč ot hradu Fs* (Jíti je zde součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

54/27 *I káza všem lovcóm ot sebe jíti V, F, L, Cr, Fs, Z, Jš* (Jíti je zde v syntaktické funkci předmětu.)

Předložková vazba s s genitivem

Předložková vazba *s a genitiv* je doložena na třech místech.

21/59 *Když jdieše Durynk s hradu V, L, P, Cr, Z, Jš*

44/25 *Uslyš, že Sasici jdú s druhé strany V, C, L, P, Cr, Fs, pod. F*

74/42 *a s óděnie krvaví potoci jdiechu P*

Participant východiska je vyjadřován nejčastěji předložkovou vazbou *z s genitivem* a *ot s genitivem*. Naopak nejméně je doložena u participantu východiska předložková vazba *s s genitivem*. Sloveso jíti je doloženo ve tvarech určitých i neurčitých, tvary určité převažují.

3.1.8 Jíti + participant dráhy

Sloveso jíti s participantem dráhy je doloženo celkem na osmi místech. Pět míst dokládá slovesný tvar určitý, tři tvar neurčitý.

Společný větný vzorec pro tvary určité je (S_{nom}) – VF – prep S / ADV / dráha.

02/15 *A když dlúho lesem jide V, C, F, S, P, Cr, Fs, Z, Jš*

41/02 *Když skrzě jednu ves jdieše Z*

51/23 *Po uherskéj zemi jdieše V, F, Jš*

67/15 **po všech Němcích** pověst jdieše V, L, P, Fs, Jš, pod. C, F, Cr, Z (Levovalenční participant má rys -anim.)

68/17 Němci **úvozem** jako zed jdiechu V, F, L, Jš

08/34 i dachu velikému zlému **vzhóru** jíti L, P, Jš, C, F (Jíti ve tvaru infinitivu je součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

12/13 **Jmat' tu čestú** tento den sama desátá jíti Fs (Jíti ve tvaru infinitivu je součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

39/39 **po potoku** počě nahoru jíti V, C, F, Fs, Z (Jíti je součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

Participant dráhy je vyjadřován předložkovou vazbou se substantivem nebo adverbium. Nejčastěji je vyjadřován právě substantivem s předložkovou vazbou *po s lokálem*.

3.1.9 Jíti + participant doprovodu

Sloveso jíti s participantem doprovodu je doloženo pětkrát, z toho 4 místa dokládají tvar určitý a jedno neurčitý.

29/21 Anjelé boží s **ním** jdiechu V, P, Fs, Jš, pod. Cr

44/40 Jdiž s **bohem**, ten rač s tobú býti V, L, P, Jš

92/56 s **Němci** jide, juž jě svojě V, C, F, L, M

101/03 Chlapi s kosami s **ním** jdiechu V, F, L, P, Cr, Fs, Z, Jš

10/17 Přemysl nerodi s **nimi** jíti Z (Jíti je součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

3.1.10 Jíti + participant způsobu

Sloveso jíti s participantem způsobu je doloženo na třech místech.

64/32 Neb Čechové **peškami** jdiechu Fs

82/25 **Jako po své** vešde jdiechu V, Jš, pod. C, F, L, Cr

45/21 *A by zed' mohla rovně jíti V, C, F, L, P, Fs, pod. Cr, Jš, Z* (Jíti je součástí slovesně složeného predikátu s modálním slovesem.)

3.1.11 Jíti – bez participantu

Sloveso jíti bez participantu dokládá 11 míst.

44/52 *Oni jdú, chtiece naše sbožie bez práva otjieti V, C, F, L, Fs, pod. P, Cr*

47/31 *Pověst veliká o nich jdieše V, F, P, Fs, Z, Jš, pod. C, L, Cr* (Levovalenční participant má rys -anim.)

51/01 *Tehdy kral jide Cr*

82/03 *Kartasi jidechu V, F, L*

92/16 *...Němec ... jide M*

3.1.12 Jíti + participant umístění

Sloveso jíti s participantem umístění⁴ je doloženo na jednom místě. Tento participant je odpovědí na otázku kde.

90/18⁵ *Panie v svém plučě jdiechu*

A též v zátvořě činiechu P, Cr, Fs

3.1.13 Jíti + participant času

Sloveso jíti s participantem času je doloženo jednou.

72/37 *Stanimír, jda na rok, Němcóm mluvieše: V, F, L, C* (Sloveso jíti je doloženo ve tvaru přechodníku přítomného, plní syntaktickou funkci doplňku.)

Sloveso jíti je ve zkoumaném materiálu nejčastěji doloženo s obligatorním participantem s významem cíle. Participant cíle označuje místo nebo osobu. Valence je realizována primárně substantivem s předložkovou vazbou. Nejčastějšími předložkovými vazbami je *do s genitivem* (místo) a *na s akuzativem* (osoba). Participant cíle (osoby) je vyjadřován také zájmenem

⁴ F. Daneš (1987) tento typ participantu neuvádí u slovesa jít, nicméně u sloves pohybu obecně uvádí participant locus, který odpovídá na otázku kde.

⁵ Na totožném místě v jiných rukopisech je doloženo sloveso choditi (kde).

s předložkovou vazbou. Častý je výskyt slovesa jíti s obligatorním participantem cíle a s dalším fakultativním doplněním. Způsob pohybu představuje nejčastější fakultativní doplnění, doloženy jsou rovněž participanty doprovodu, dráhy, času a okolnosti. Fakultativní doplnění způsob pohybu je nejčastěji vyjadřováno adverbem. Sloveso jíti je doloženo také s dvojitým participantem cíle (místem i osobou současně). Dalšími doloženými obligatorními participanty jsou: účel, východisko, dráha, doprovod, způsob apod. Nejméně doloženými obligatorními participanty slovesa jíti jsou umístění a čas. Pouze výjimečně je sloveso jíti doloženo bez jakéhokoliv participantu.

Sloveso jíti nacházíme ve zkoumaném materiálu ve tvarech určitých i neurčitých. Tvary určité převažují, z tvarů neurčitých je zastoupen infinitiv a přechodníky (přítomný i minulý). Infinitiv slovesa jíti je nejčastěji součástí slovesně složeného predikátu s modálním nebo fázovým slovesem, ale nacházíme jej také v syntaktické platnosti předmětu a podmětu.

3.2 KONKURENCE SLOVESA JÍTI V JEDNOTLIVÝCH RUKOPISECH

Sloveso jíti jako jediné sloveso doložené na jednom místě ve všech rukopisech se ve zkoumaném materiálu vyskytuje celkem 28krát, tzn. na těchto místech si nekonkuruje s jinými slovesy. Ostatní lokace dokládají konkurenci slovesa jíti s jinými lexémy. Tuto konkurenci nacházíme v dochovaných rukopisech celkem na 110 místech.

3.2.1 Odlišná valence slovesa jíti

Sloveso má odlišnou valenci celkem na dvanácti místech. V jedenácti případech je sloveso užito ve tvaru určitém, jednou ve tvaru neurčitém.

V pěti případech se význam slovesa jíti i přes odlišnost sémantických participantů neliší.

08/24 *takež dievky **jdiechu ot otcón** P, pod. Fs, V, C, L, Cr, Jš*

Jdiechu beze všeho strachu

směla na Děvín sě vzembrachu Z

39/87 *Hrabie s ciesařovnú **před ciesař jide** V, H, C, F, L, Cr, Fs, Z, Jš*

Hrabie k ciesaři s svú ženu jide P

53/10 *Kněz Břečislav **k ciesařu jide** V*

*Kněz Břečislav **před ciesaře jide** L, P*

68/19 *Pak jedni v tyl, druzi údolem u bok Němcóm jidechu* V, Z

Pak Němcóm jedny v tyl jedechu

Druzí na bok jim jidechu Z

83/41 *Když král k ciesařovi jdieše* V, C, F, L, Z, Jš

Když král před ciesaře jdieše P, Cr, Fs

Na sedmi místech zjišťujeme, že různá valence vede ke změně či specifikaci lexikálního významu lexikálních jednotek.

24/46 *a král vojensky na Uhry jide* V, C, F, L, P, Z, pod Jš (GVV: S_{nom} – VF – na S / cíl)

Král před ciesaře jide Cr, Fs (GVV: S_{nom} – VF – před S / cíl)

51/23 *Po uherskéj zemi jdieše* V, F, Jš (GVV: (S_{nom}) – VF – po S / dráha)

Ale na uherskú zemi jide L (GVV: (S_{nom}) – VF – na S / cíl)

Jíti na je zde ve významu boje (táhnout na někoho). Na druhou stranu *jíti před* je zde ve významu předstoupit před někoho a *jíti po* ve významu pohybovat se někudy.

62/12 *a Uhři za nimi silně jdiechu* V, F, L, Cr, Z, pod. Fs (GVV: S_{nom} – VF – za S / dráha)

Uhři na ně silně jdiechu C, pod. Jš (GVV: S_{nom} – VF – na S / cíl)

Jíti za někým je zde ve významu následovat někoho, zatímco *jíti na někoho* je zde ve významu táhnout na někoho (boj).

80/09 *Pro to z Pořiečie jdú* P, Cr (GVV: (S_{nom}) – VF – z S / východisko)

Pro to před Taterý do Pořiečie jdú Fs (GVV: (S_{nom}) – VF – do S / cíl)

Na jednom místě nacházíme ve zkoumaném materiálu konkurenci participantu východiska a cíle (místa).⁶

82/03 *Kartasi jidechu* V, F, L (GVV: S_{nom} – VF)

Kartasi po zemi jdiechu P (GVV: S_{nom} – VF – po S / dráha)

Kartasi v zemi jdiechu Jš (GVV: S_{nom} – VF – v S / umístění)

Kartasi do země jdiechu Z (GVV: S_{nom} – VF – do S / cíl)

⁶ Participant cíle je užit pouze ve Fürstenberském rukopise, lze předpokládat, že se jedná o opisovačskou chybu, která mohla být způsobena neznalostí písaře.

Na tomto místě jsou doloženy různé obligatorní participanty slovesa jíti, které zpřesňují jeho význam. V rukopise V, F a L participant není vyjádřen, v Pelclově rukopise je participant dráhy, ve vydání Pavla Ješína z Bezdězí je participant umístění a v Zebererově rukopise je participant cíle, který označuje místo.

Analýza zkoumaného materiálu ukazuje, že forma vyjádření participantu (předložková vazba) a odlišné obligatorní participanty (např. východisko a cíl) ovlivňují význam slovesa jíti (srov. I. Němec, 1980). Sloveso jíti primárně vyjadřuje pohyb živé bytosti. Ve spojení s určitými předložkovými vazbami mění svůj význam, např. *jíti na* je doloženo ve významu táhnout na někoho (bojovat s někým), zatímco *jíti za* ve významu následovat někoho.

Sloveso jíti je doloženo také bez participantu. Konstrukce bez participantu si konkuruje s konstrukcí s obligatorním participantem. Obligatorní participanty vedou ke specifikaci významu slovesa jíti.

3.2.2 Konkurence slovesa jíti s jinými lexémy pohybu

Konkurence sloves jíti a jěti

Doklady sloves jíti a jěti, které si v různých rukopisech konkurují, jsou doloženy celkem na 75 místech, ve 45 případech se vyskytuje slovesný tvar určitý a ve 30 případech tvar neurčitý.

Ve většině případů se valenční vztahy těchto sloves neliší.

*29/02 kněz Václav **jide** k tomu sboru V, C, Cr, Jš*

*kněz Václav **jěde** k tomu sboru F, P, Fs, Z, pod. L*

*46/15 **Jide** na krále uherského V, Z*

***Jěde** na krále uherského C, F, L, P, Cr, Fs, Jš*

*53/23 Břečislav na bratřú do Moravy **jide** V*

*Břečislav na bratřú do Moravy **jěde** C, F, P, Cr, Fs, Z, Jš, pod. L*

*78/01 Ciesář Otta na Sasy **jide** V, C, F, L, P*

*Ciesář Otta na Sasy **jěde** Cr, Fs, Z, Jš*

103/33 Viděch, když na hrad **jdiechu** F, pod. Cr
Viděch, když na hrad **jědiechu** Fs, Z, pod. V, L, P, Jš

39/39 po potoku počě nahoru **jíti** V, C, F, Fs, Z
po potoku počě nahoru **jěti** Cr, Jš, pod. L, P

64/16 počě do Čech mocně **jíti** V, C, F, L, P, Cr, Z
počě do Čech mocně **jěti** Fs, Jš

79/25 Dřeve, na vojnu **jdúce**, své země nehubiechu F, L, C
Dřeve, na vojnu **jědúce**, své země nehubiechu V, Jš, pod. Z

98/09 Král Vaněk, **jda** na vojnu do Krakova, do Olomúce přijide F, L, pod. C
Král Vaněk, **jeda** na vojnu do Krakova, do Olomúce přijide Z, Jš

106/14 nebo se čstů z země **jíti** V, F, L, P
A nebo se ctí z země **jěti** Z, Jš

Odlíšná valence u sloves jíti a jěti

Odlíšná valence je u sloves jíti a jěti doložena osmkrát. Sloveso jíti je v pěti případech užito ve tvaru určitém a ve třech případech ve tvaru neurčitém.

Ve čtyřech případech zůstává význam slovesa stejný i přes odlišnost valenčních participantů.

44/41 Vyprovodiv Prkošě, **na ciesaře jide** V, C
Vyprovodiv jeho, **proti ciesaři jědě** L, Cr, pod. Fs

58/09 **ku Pražě jdieše** V
do Prahy jědieše Fs, Cr, P

97/04 Umysli dřeve **k synu do Uher jíti** V, C, F, L, Cr, pod. Z
Pomyslil prvně **po syna do Uher jěti** Fs, Jš, P

100/22 až juž z **země jíti** chtieše V, F, L, Cr, Z
že již z **země od nich jěti** chtieše Fs

Ve čtyřech případech se významy sloves díky různé valenci liší (příp. je význam daného slovesa obligatorním participantem zpřesňován).

51/01 *Tehdy kral jide Cr* (GVV: S_{nom} – VF)

Když cesař jěde na krále uherského V, C, F, P, Z, Fs, Jš, pod. L (GVV: S_{nom} – VF – na S / cíl)

Sloveso jíti je doloženo v Cerronském rukopise bez participantu, zatímco ve zbylých rukopisech je sloveso jěti s participantem cíle (osoby). Sloveso *jěti na* je zde ve významu táhnout na někoho (boj).

56/01 *Cesař na Uhry kněz' u s sobú káza jíti V, C, F, L, Z* (GVV: VINF – na S / cíl)

Cesař s sebú káza do Uher Svatoplukovi jěti P (GVV: VINF – do S / cíl)

81/06 *s ním a s Čechy jide na Rakuského V, C, F, L* (GVV: (S_{nom}) – VF – na S / cíl)

Kněz Václav s ním a s svými do Rakús jěde P (GVV: S_{nom} – VF – do S / cíl)

Jíti na někoho je zde ve smyslu boje (táhnout na někoho). *Jěti do* je ve významu pohybovat se kam pomocí tažné síly. Oba participanty vyjadřují význam cíle děje.

92/16 ... *Němec ... jide M* (GVV: (S_{nom}) – VF)

Král po němečskej radě k němu jědě C, F, L, P, Fs, Jš, pod. V, Cr (GVV: S_{nom} – VF – k P / cíl)

V Mnichovských zlomcích je sloveso jíti doloženo bez participantu, zatímco ve zbylých rukopisech je význam slovesa jěti upřesněn participantem cíle (osoby).

Naše analýza ukázala, že sloveso jíti si ve zkoumaném materiálu nejčastěji konkuruje se slovesem jěti. Jedná se o slovesa pohybu. Ve významu slovesa jíti⁷ jsou zahrnuty sémý pohybu a chůze, zatímco ve významu slovesa jěti⁸ jsou obsaženy sémý pohybu a jízdy. V současné češtině⁹ je rozdíl mezi těmito slovesy stejný, jít vyjadřuje přemístování se chůzí a jet vyjadřuje pohyb s využitím tažné síly (zvířete, motoru apod.). Četnost konkurence těchto dvou sloves může být podle našeho názoru dána i jejich grafickou podobou.

⁷ *Elektronický slovník staré češtiny* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka 2006– [cit. 01. 6. 2022]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>

⁸ *Elektronický slovník staré češtiny* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka 2006– [cit. 01. 6. 2022]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>

⁹ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Copyright © [cit. 01.06.2022]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

Ve většině případů se valenční vztahy těchto sloves neliší. I v této skupině však nalzáme případy, kdy je význam sloves (jíti, jěti) zpřesňován doplněním obligatorního participantu. Odlišnost valence ukazuje na změnu významu lexikálních jednotek, např. *jíti na* vyjadřuje význam boje, zatímco *jěti do* vyjadřuje pouze pohyb pomocí tažné síly na nějaké místo.

Sloveso jíti (jěti) v konkurenci s lexémy od něj odvozenými

Sloveso jíti (jěti) si ve zkoumaném materiálu konkuruje s příbuznými předponovými slovesy, jejichž významy jsou obohaceny o další sémy. To vede ke specifikaci lexikálního významu (srov. Filipec, Čermák, 1985, s. 157–158). Tuto konkurenci nacházíme celkem na 24 místech, z toho v patnácti případech je doložen slovesný tvar určitý a v devíti tvar neurčitý.

Valence se neliší ve dvanácti případech.

*33/16 a Mezka sílně do Čech **jide** Z*

*a Mezka sílně do Čech **vnide** V, L, Cr, Fs, Jš, pod. F, P*

*a Mezka do Čech mocně **vznide** C*

*42/16 A když Čechy v klášter **jidechu** V, C, Jš, pod. H, F*

*A když Čechové v klášter **vjidechu** Z*

*57/24 A když před císaře **jide** Z*

*a když kněz před císaře **pojide** V, F, L, P, Cr, Jš*

*V jednej sukny před kněze **prijide** Fs*

*63/30 Kněz Vladislav s zemany předeň **jide** V, F, L, Cr, Jš*

*Pak Vladislav s zemany předeň **prijide** P, Fs, Z*

*80/04 A k svatému Klimentu do Pořiečie **jdú** Z*

*A k svatému Klimentu do Pořiečie **vnidu** V, Jš, pod. L, P, Cr*

*A k svatému Klimentu do Pořiečie **vyjdú** Fs*

*18/36 Styr za kněze slúbi u boj **jíti** V, F, L, P, Cr, Fs, Z, Jš*

*Styr za kněze u boj slúbi **vníti** C*

*24/01 Tuto chci do moravské kroniky málo **jíti** L*

*Tuto drb' u chci do moravské kroniky málo **zajíti** Z, pod. C, F, P, Cr, Fs, V, Jš*

52/20 Král nebyl dospěl proti jemu **jíti** F

Král nebyl dospěl proti jemu **vyjěti** V, Fs, Z, pod. L

76/06 kněz, kryv sě dlúho, musí z země **jíti** V, C, F, L

kněz se musí ukryti

a potom přeč z země **ujíti** Z

87/09 Sta sě, Všeslav **šed** k židóm, ... C

Sta sě, že pan Sdeslav, **přišed** k židóm, ... V, F, L, Jš

Odlišná valence u sloves jíti (jěti) a lexémů od něj odvozených

Odlišnost valence slovesa jíti (jěti) a lexémů od něj odvozených je doložena na 12 místech.

Sloveso jíti je doloženo jedenáctkrát ve tvaru určitém a jednou ve tvaru neurčitém.

24/12 A kral **na púšť' jide** P

Král hanbú **u púšču vnide** V, C, F, Cr, Fs, Jš

71/16 a s ním míle **na Polany jdú** P, Cr, pod. Fs

a **bojem jě udatně podjidu** C, pod. V, F, L, Jš

74/49 Od toho boje ostrovu **vzhóru jide** Fs

a tu ostrva **k jménu přijide** V, C, F, L, Z, Jš

Na tomto místě spatřujeme ve zkoumaném materiálu významový rozdíl. *Jíti vzhóru*¹⁰ nese dle ESSČ¹¹ význam směřovat někam, jíti nějakým směrem, zatímco *přijíti ke jménu* nese význam jiný.

82/50 král s nimi mimo Žitavu **na Tateru jide** V, C, F, pod. P, Fs, Z, Jš

král **proti Taterom pojěde** Cr

103/09 **Před Hory** bez strachu **jide** F, pod. V, L, Jš

Ten vojensky **v zemi vnide** P, Cr, pod. Fs

¹⁰ Spojení *jide vzhóru* je užito pouze ve Fürstenberském rukopise.

¹¹ *Elektronický slovník staré češtiny* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka 2006– [cit. 20. 6. 2022]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>

50/09 *Za věrú káza Benedě **před se jíti** Z*

*Král Benedě káza za věrú **k sobě sníti** C, F, pod. L, P, Cr, Fs*

Sloveso jíti si nejčastěji konkuruje s příbuznými lexémy vjíti/vnítí, přijíti a vyjíti. Naopak nejméně si konkuruje s lexémy zajíti a ujíti.

Obligatorní participant je realizován ve všech dokladech, nacházíme jak doklady shodných valenčních vztahů, tak odlišných. Odlišné valenční vztahy vedou k významové odlišnosti pouze v jednom případě.

Sloveso jíti v konkurenci s dalšími lexémy pohybu

Sloveso jíti si konkuruje s dalšími lexémy pohybu celkem na 17 místech, v 11 případech je doložen slovesný tvar určitý a v šesti tvar neurčitý.

I v této skupině nacházíme doklady, v nichž se valenční vztahy jednotlivých sloves shodují.

22/20 *Před Pražany na hrad **jdiechu** V, P, Cr, Fs*

*Před Pražany na hrad **běžiechu** C, pod. Jš*

*Před Pražany na hrad **zběžechu** F*

36/18 *Málo jich bieše, proto za Polany **nejdiechu** C, F, L, pod. Cr, Fs, P*

*Málo jich bieše, proto za Polany **nebžechu** V, Jš, Z*

47/41 *Neb když Čechové po řebří na zed' **jdiechu** V, L*

*Neb když Čechové po řebří na zed' **leziechu** C, F, Cr, pod. Z, Jš*

64/23 *Ot kněžích ran také jiskry **jdiechu** V, L, P, Fs, Z, pod. C, F, Cr*

*Ot kniežeckých také jiskry **letiechu** Jš*

74/42 *a s óděnie krvaví potoci **jdiechu** P*

*a s óděnie krvaví potoci **tečiechu** V, Jš, C, F*

28/16 *Kakož bieše tích, všem na vojnu **jíti** káza V*

*Kakož bieše tích, všem na vojnu **vstáti** káza C, F, P, Cr, Z, Jš*

98/20 *Aby k němu ráčil **jíti** Cr*

*Aby k němu ráčil **vstáti** V, C, F, L, P, Fs, Z, Jš*

Odlišná valence u slovesa jíti a jiných lexémů pohybu

V sedmi případech se konkurenční slovesa pojí s odlišnými sémantickými participanty. Třikrát je doložen slovesný tvar určitý, čtyřikrát tvar neurčitý.

08/22 *Na šest set jich biechu*

jenž z hlukem na Děvín jdiechu Z

a na šest set sě jich do Děvína dobra V, Cr, pod. C, F, S, Fs, Jš, P

58/17 *že před Srby do Prahy jide C, pod. L, P, Jš, F, Z, V*

před Srby lic ku Prazě obrátí Cr

68/15 *Uzřev Čechy, ciesař ku Prazě bliz horú jdieše V, F, L, Jš*

To vztvěděv ciesař, vešken lid ku Prazě obrátí Fs

32/25 *Strachkvasu káza před sě jíti*

Chtě jemu biskupství postúpiti Z

Strachkvasovi mnichu biskupství postúpiti chtieše V, C, F, P, Cr, Fs, Z, Jš

44/55 *Vězte ač kto bude chtě dřeve mne pryč jíti*

kázal sem jej chodóm zabiti Cr

Vězte to kto ode mne poběhne

kázal sem ho chodóm zabiti P

50/52 *V naději káza vojsku za sě jíti Cr*

a v naději vojsku káza sě obrátiti Fs

52/22 *Řkúc: není dobro včiniti*

prsta mezi dveře a podvoj

Pro to nechcem jíti v ten boj Z

řkúc: Neslušie mezi dřvi a podvoj prsta vložití V, C, F, L, P, Jš, pod. Cr, Fs

Sloveso jíti si nejčastěji konkuruje s lexémy vstáti a běžeti. Ostatní slovesa nacházíme vždy pouze jednou. Jedná se o slovesa: lézti, letěti, téci apod. Valenční vztahy těchto sloves se neliší. Nacházíme-li odlišnou valenci, je to dáno odlišným valenčním potenciálem doložených lexémů pohybu, (srov. 58/17 *že před Srby do Prahy jide; před Srby lic ku Prazě obrátí*).

Analýza zaměřená na konkurenci slovesa jíti s jinými slovesy pohybu ukázala, že sloveso jíti si na stejném místě v různých rukopisech nejčastěji konkuruje se slovesem jěti. Ve většině dokladů se valence těchto sloves neliší. Nacházíme však také doklady odlišného vyjádření sémantických participantů (i odlišných sémantických participantů), které způsobují změnu významu lexikální jednotky, např. *jěti do* a *jíti na*. *Jěti do* vyjadřuje význam pohybu s využitím tažné síly, dojet někam, zatímco *jíti na* vyjadřuje význam táhnout na někoho ve smyslu boje. Oba participanty vyjadřují cíl pohybu.

Doložena je také konkurence s předponovými slovesy odvozenými od sloves jíti i jěti (např. *vjíti* a *přijíti*). Valenční vztahy se v polovině dokladů shodují. Odlišné valenční vztahy v této skupině neukazují na změnu významu lexikálních jednotek, např. *82/50 král s nimi mimo Žitavu na Tateru jide*; *král proti Taterom pojěde*.

Méně četné jsou konkurence s jinými lexémy pohybu (např. *vstáti*, *běžeti*, *hnáti* apod.), které jsou doloženy ojediněle. Odlišná forma valenčních participantů je dána valenčním potenciálem jednotlivých lexémů pohybu.

3.2.3 Konkurence slovesa jíti a lexémů nevyjadřujících pohyb

Konkurence sloves jíti a býti

Sloveso jíti si konkuruje se slovesem býti desetkrát, z toho šestkrát je jíti doloženo ve tvaru určitém a čtyřikrát ve tvaru neurčitém.

*47/24 že ty pověsti o nich **jdiechu** V, P, Fs, Jš, pod. C, L, Cr*

*že ty pověsti o nich **biechu** F*

*90/18 Panie v svém plucě **jdiechu***

A též v zátvoře činiechu P, Cr, Fs

*Panie v svém plucě **jsúce** M*

*92/57 Záviš s svú bratřú s Rudoltem tu **jdieše** F, P, V, C, L, Jš*

*... tu **bieše** M*

*100/41 Nebo málo Čechův proti mnohu Švábóm **jdieše** V, L, Cr*

*Neb Čechův proti mnohu Švábóm **bieše** F*

*103/24 a Mišněné volně v městě **jdiechu** Cr, pod. P*

*a Mišněné juž u městě volni **biechu** F*

08/34 i dachu velikému zlému vzhóru **jíti** L, P, Jš, C, F

i dachu velikému zlému **býti** V, pod. Z, Hr

28/24 a nedajvě l'udu u boj **jíti** V, P, Z, Jš

nedajmy l'udu u boj **býti** C, F

48/17 Tehdy jemu káza mezi volenníky **jíti** V, pod. Cr, C, F, Jš

I kázal jsem mezi zvolenci **býti** Fs

106/14 nebo se čstú z země **jíti** V, F, L, P, pod. Z, Jš

A neb lotróm lotrovským k vóli **býti** Fs

Konkurence slovesa jíti a jiných sloves nevyjadřujících pohyb

Sloveso jíti si konkuruje se slovesy, která nevyjadřují pohyb, celkem na pěti místech, z toho dvakrát je doloženo jíti ve tvaru určitém a třikrát ve tvaru neurčitém.

30/27 Vstav na modlitvu, **k cěrekvi jdieše** V, H, L, P, Z, Jš

Vstav na modlitby, klek i **modleše sě** Fs

64/32 Neb Čechové pěškami **jdiechu** Fs

Neb Čechy takto **mluviechu** V, L, pod. F, Jš, Cr, Z

13/06 Zvěděvše, že **má jíti** přeč od hradu Fs

Vzvěděvše, že mu **kl'uditi** jednu svádu V, Jš, pod. S, L, Cr, P

21/62 a již vizi že mi jest **na šibenici jíti** Fs

a juž mušu **na dřevě visěti** V, F, P, Cr

a již musim **na dřevě umřeti** Jš

49/27 Král uzřev, že jest úsilno **proti obci jíti** L, P, Cr

Král uzřev, že úsilno **sě jest obci protiviti** V, C, F, Fs, Z, Jš

V této sledované skupině je nejčastěji doložena konkurence sloves jíti a býti, s jinými lexémy si sloveso jíti konkuruje pouze ojedinele. Opět je doložena odlišná valence jednotlivých sloves, to je dáno odlišným valenčním potenciálem. Pro sémantiku slovesa jíti je zásadní forma vyjádření daného participantu (předložková vazba), která může souviset s významem konkurenčního slovesa, př. *jíti proti – protiviti sě*.

4. ZÁVĚR

Tato bakalářská práce byla zaměřena na valenční potenciál slovesa jíti v dochovaných rukopisech Dalimilovy kroniky. Východiskem našeho zkoumání byla edice Staročeské kroniky tak řečeného Dalimila (Daňhelka, 1988), ze které jsme excerpční metodou získali 195 dokladů slovesa jíti.

Naším cílem bylo zachytit a popsat jednak sémantické role participantů tohoto slovesa, jednak formálně syntaktické podoby základových větných struktur (pomocí gramatických větných vzorců). Získané doklady jsme roztřídili dle jejich obligatorních (příp. obligatorních i fakultativních) participantů. Valenci slovesa jíti jsme podrobně popsali a doplnili o konkrétní gramatické větné vzorce. Rovněž jsme se zabývali tím, zda je sloveso ve tvaru určitém či neurčitém, neurčité tvary jsme pojmenovali a určili jejich syntaktickou platnost v daném verši. Zajímalo nás, zda se valence slovesa jíti v jednotlivých rukopisech Dalimilovy kroniky liší, či nikoliv a zda má odlišná valence tohoto slovesa vliv na (lexikální) význam lexikálních jednotek doložených v dochovaných rukopisech. Sledovali jsme také konkurenci slovesa jíti s jinými lexémy v různých rukopisech. Pozornost jsme zaměřili na to, zda konkurující lexém obsahuje, či neobsahuje pohybovou složku významu.

Očekávali jsme, že sloveso jíti jako nejfrekventovanější sloveso pohybu v současné češtině bude hojně užito i v Dalimilově kronice. Naším předpokladem dále bylo, že na stejných místech v různých rukopisech Dalimilovy kroniky nalezneme jednak odlišné sémantické participanty slovesa jíti, jednak různé lexémy obsahující významovou složku pohybu. Naše předpoklady se potvrdily. Sloveso jíti si konkuruje s jinými lexikálními jednotkami obsahujícími významový sém pohybu a nacházíme také konkurenci různých sémantických participantů slovesa jíti, které mohou měnit jeho význam. Za zajímavé považujeme zjištění, že zkoumaný materiál dokládá také konkurenci slovesa jíti a sloves, v jejichž významu není obsažena pohybová složka.

Detailním rozborem zkoumaného materiálu jsme zjistili, že sloveso jíti je nejčastěji doloženo s obligatorním participantem s významem cíle. Tento participant označuje místo nebo osobu. Valence je v těchto případech realizována primárně substantivem s předložkovou vazbou, nejčastější konstrukcí je *jíti do s genitivem* u sémantického participantu cíle (místa) a u sémantického participantu cíle (osoby) *jíti na s akuzativem*, např. 73/09 *Tak kněz Bedřich do Moravy jide*; 31/04 *jide na kněze Boleslava*. Sémantický participant cíle (osoby) je vyjadřován také zájmenem s předložkovou vazbou. Dále je doloženo sloveso jíti

s fakultativními doplněními. Fakultativním doplněním tohoto slovesa je nejčastěji způsob pohybu vyjádřený adverbium, např. 24/55 *I jide tajně na púšču*. Sloveso jíti je doloženo rovněž se dvěma sémantickými participanty cíle současně (místo i osoba), např. 58/17 *že před Srby do Prahy jide*. Nejméně doloženými obligatorními participanty slovesa jíti jsou umístění a čas. Pouze výjimečně je sloveso jíti užito bez jakéhokoliv participantu. To, zda je sloveso užito ve tvaru určitém či neurčitém, nehraje při sledování valenčního rámce roli. Valenční participanty jsou doloženy jak u tvarů určitých, tak u tvarů neurčitých.

Analýza zaměřená na konkurenční vyjádření ukázala, že odlišná valence slovesa jíti je doložena následujícími případy: konkurence odlišných sémantických participantů slovesa jíti (příp. jěti), např. konkurence participantu cíle s participantem dráhy a východiska, konkurence formy vyjádření daného participantu (předložkové vazby), např. *jíti na* a *jíti před*, a konkurence slovesa jíti bez participantu a téhož slovesa s participantem.

Forma vyjádření participantu (předložková vazba) a odlišné obligatorní participanty ovlivňují význam slovesa jíti. Sloveso *jíti* s předložkovou vazbou *před s akuzativem* znamená předstoupit před někoho, zatímco sloveso *jíti na* stejném místě v jiném rukopise s předložkovou vazbou *na s akuzativem* znamená táhnout na někoho, bojovat s někým, např. 24/46 *a král vojensky na Uhry jide; Král před ciesaře jide*.

Nejčastější konkurenci slovesa jíti se slovesy pohybu představuje konkurence jíti a jěti, (např. 46/15 *jide na krále uherského; jěde na krále uherského*). Ve většině dokladů se valence těchto sloves neliší. Nacházíme však také doklady odlišného vyjádření sémantických participantů (i odlišných sémantických participantů), např. sloveso *jěti* s předložkovou vazbou *do s genitivem* znamená dojet někam, dosáhnout nějakého cíle s využitím tažné síly, zatímco *jíti* s předložkovou vazbou *na s akuzativem* vyjadřuje opět význam boje, např. 81/06 *s ním a s Čechy jide na Rakuského; Kněz Václav s ním a s svými do Rakús jěde*. Oba participanty vyjadřují cíl pohybu.

S menší frekvencí je zastoupena konkurence s příbuznými slovesy (vjíti, přijíti, vyjítí apod.) a s dalšími slovesy pohybu (běžeti, lézti, letěti apod.), např. 42/16 *A když Čechy v klášter jidechu; A když Čechové v klášter vjidechu; 22/20 Před Pražany na hrad jdiechu; Před Pražany na hrad běžiechu*.

Odlišná valence je dána odlišným valenčním potenciálem lexikálních jednotek (srov. např. konkurence slovesa jíti a obrátiti).

Konkurence s dalšími lexémy jsou doloženy ojediněle. Nejčastěji se jedná o konkurenci sloves jíti a býti. I v těchto případech závisí užití valenčních participantů na odlišném valenčním potenciálu sloves. Pro sémantiku slovesa jíti je zásadní forma vyjádření daného participantu (předložková vazba), která může úzce souviset s významem konkurenčního slovesa, např. 49/27 *Král uzřev, že jest úsilno proti obci jíti; Král uzřev, že úsilno sě jest obci protiviti.*

Domníváme se, že zjištění vycházející z naší analýzy omezené pouze na sloveso jíti mohou být východiskem dalšího zkoumání zaměřeného na valenční potenciál jiné sémantické skupiny sloves.

5. RESUMÉ

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit odlišnost valenčního potenciálu u slovesa jíti a jeho vliv na význam v daném verši v různých rukopisech Dalimilovy kroniky. Jazykový materiál jsme čerpali z edice Staročeské kroniky tak řečeného Dalimila (Daňhelka, 1988).

Předpokládali jsme, že v jednotlivých rukopisech budou na stejných místech doloženy jak odlišné sémantické participanty slovesa jíti, tak různé lexémy obsahující ve svém významu pohybovou složku. Dále jsme se domnívali, že sloveso jít dnes jako jedno z nejméně frekventovaných sloves pohybu bude hojně zastoupeno i v Dalimilově kronice, z toho důvodu jsme právě toto sloveso podrobili jazykové analýze.

Naše předpoklady se potvrdily, sloveso jíti si konkuruje s jinými lexikálními jednotkami, které obsahují významový sém pohybu. Zároveň si také konkuruje pouze valence slovesa jíti, která v několika případech mění význam. Konstrukce *jíti na někoho* má odlišný význam od konstrukce *jíti před někoho*. *Jíti na* znamená táhnout na někoho ve smyslu boje, zatímco *jíti před* znamená předstoupit před někoho. Podobně je tomu i u slovesa jěti. Konstrukce *jíti na* má odlišný význam od konstrukce *jěti do*, *jíti na* vyjadřuje opět význam boje, zatímco *jěti do* znamená dosáhnout nějakého cíle pomocí tažné síly. Rovněž jsme zjistili, že si sloveso jíti konkuruje na stejných místech v různých rukopisech (v menší míře) s lexémy, které nevyjadřují pohybovou složku významu. To, zda je sloveso jíti užito ve tvaru určitém či neurčitém, nehraje při sledování valenčního rámce rolí. Valenční participanty jsou doloženy jak u tvarů určitých, tak u tvarů neurčitých.

Došli jsme k závěru, že nejčastější konkurencí je konkurence lexémů jíti a jěti a že odlišný valenční potenciál slovesa jíti (příp. jěti) v různých rukopisech Dalimilovy kroniky může ve stejném verši měnit význam daného slovesa. Zkoumaný materiál dokládá rovněž konkurenci slovesa jíti a sloves, v jejichž významu není obsažena pohybová složka.

6. CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ

The aim of this bachelor's thesis was to find out the difference in the valency potential of the verb to go and its influence on the meaning in stated verse in various manuscripts of Dalimil's chronicle. We drew language material from the edition of the Old Bohemian Chronicle of the so-called Dalimil (Daňhelka, 1988).

We supposed that in the particular manuscripts, different semantic participants of the verb to go, as well as various lexemes containing a movement component in their meaning would be documented in the same places. Next, we believed that the verb to go today as one of the most frequent verbs of movement will also be abundantly represented in Dalimil's chronicle, this is the reason, why we have subjected this verb to linguistic analysis.

Our assumptions have been confirmed, the verb to go competes with other lexical units that contain the semantic component of movement. At the same time, only valence of the verb to go competes, which in several cases changes meaning. The construction of going on someone has a different meaning from the construction of going in front of someone. *To go on* is in the sense of a fight, while *to go in front* means to stand in front of someone. It is the same of the verb to go (drive / ride; jěti). The construction of the go on (jíti na) has a different meaning from the construction of the go into (jěti do), the *to go on* expresses again the meaning of the fight while *to go into* means to achieve a goal by pulling force. We also found that the verb to go competes in the same places in different manuscripts with lexemes that do not express the movement component of meaning. Whether the verb is used in a definite or indefinite form does not play a role in following the valency frame. Valency participants are documented for both definite and indefinite forms.

We have come to the conclusion that the most common competition is the competition of the lexemes to go and to go (drive / ride; jěti) and that the different valency potential of the verb to go in the various manuscripts of Dalimil's chronicle may change meaning in the same verse.

7. SEZNAM LITERATURY

DAŇHELKA, J.; HÁDEK, K.; KVÍTKOVÁ, N.: *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila. 1 a 2, Vydání textu a veškerého textového materiálu*. Praha: Academia, 1988

Elektronický slovník staré češtiny [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka 2006- [cit. 15. 06. 2022] Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>

Staročeská kronika tak řečeného Dalimila. Databáze slov a tvarů [online]. Fakulta pedagogická ZČU, katedra českého jazyka a literatury. Verze dat 1.9.21 [cit. 15. 06. 2022]. Dostupné z: <https://dalimilova-kronika.fpe.zcu.cz/>

DANEŠ, F. *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia, 1987

DANEŠ, *Dvourovinná valenční syntax. Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Masarykova univerzita, Brno 2012 [cit. 15.06.2022]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DVOUROVINN%C3%81%20VALEN%C4%8CN%C3%8D%20SYNTAX#>

FILIPEC, J.; ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985 [cit. 15. 06. 2022]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3607eb50-4501-11e4-af1d-001018b5eb5c>

Gebauer J. *Historická mluvnice jazyka českého. Díl 4. Skladba*. Praha: Academia, 2007

LOPATKOVÁ, Markéta; KETTNEROVÁ, Václava; BEJČEK, Eduard; VERNEROVÁ Anna a ŽABOKRTSKÝ, Zdeněk. *Valenční slovník českých sloves - VALLEX*. Vydání druhé, přepracované a rozšířené. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3542-2

PANEVOVÁ, J.; KARLÍK, P. *Valence. Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Masarykova univerzita, Brno 2012 [cit. 15.06.2022]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/VALENCE>

Pasáčková, E.; Spěváčková, M. *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila. Index slov a tvarů – 2. část – slovesa*. Plzeň: ZČU v Plzni, 2015

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *Vybraná slovesa pohybu v češtině: studie z kognitivní lingvistiky*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1813-5

Slovník spisovného jazyka českého [online]. [cit. 01.06.2022]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

SVOZILOVÁ, Nad'a; JIRSOVÁ, Anna a PROUZOVÁ, Hana. *Slovesa pro praxi: valenční slovník nejčastějších českých sloves*. Praha: Academia, 1997 [cit. 15. 06. 2022]. ISBN 80-200-0618-4. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:6292bda0-1c9c-11e8-8cd8-5ef3fc9bb22f>